

PREVENIREA COMPORTAMENTULUI ANTISOCIAL LA ELEVII DIN TREAPTA GIMNAZIALĂ¹

Angela CUCER,
doctor în psihologie, conferențiar cercetător,
Institutul de Științe ale Educației
ORCID iD: 0000-0001-9304-9791

Rezumat. Comportamentul antisocial la copii reprezintă manifestări care depășesc granițele normalității la un anumit moment de dezvoltare, ele constituind un ansamblu de comportamente, care se manifestă în mediul familial, școlar și social. Se știe că este mai ușor să previi decât să tratezi, de aceea în cadrul acestui articol vom pune accentul pe activitatea de prevenție a problemelor comportamentale în mediul școlar, scoțând în evidență unele modalități de prevenire a comportamentului antisocial la elevii din treapta gimnazială.

Cuvinte-cheie: psihoprofilaxie, prevenție, comportament antisocial, elevi.

PREVENTION OF ANTISOCIAL BEHAVIOR IN SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Abstract: Antisocial behavior in children are manifestation that go beyond the boundaries of normalcy at a certain time of development, they are a set of behaviors, which are manifested in the family, school and social environment. It is known that it is easier to prevent than to treat, so in this article we will focus on the prevention of behavioral problems in the school environment, highlighting some ways to prevent antisocial behavior in high school students.

Keywords: psychoprophylaxis, prevention, antisocial behavior, students.

Perioada de dezvoltare de la 10-11 ani până la 13-14 ani se referă la așa-numitele perioade critice ale vieții persoanei sau crize de vârstă. Criza de vârstă în această perioadă poate decurge în două direcții [5]:

1. *criza de independență* (încăpățănare, negativism, neapreciere din partea adulților, atitudine negativă față de cerințele acestora etc.);
2. *criza dependenței* (supunere excesivă, dependență de cei mai mari și mai puternici etc.).

În baza cercetărilor psihologice a minorilor cu comportament antisocial putem evidenția mai mulți indicatori psihofiziologici: dizarmonie între dezvoltarea socio-morală și cea fizică ce este însoțită de un înalt nivel al excitabilității care predomină asupra inhibiției; dezechilibrul comportamental și emoțional provocând încălcări de disciplină; nivel înalt al sensibilității sistemului nervos, care în caz de surmenaj poate provoca dereglări funcționale; gândirea este marcată de logică antisocială; selectivitatea

percepției are un caracter deosebit, ei evidențiază din fundalul percepției doar elemente care îi interesează (ceasul, telefonul mobil, obiecte din aur sau de preț, geanta, portmoneul, alte obiecte ce pot fi sustrase). Unii copii înregistrează o reușită școlară scăzută, chiar insucces școlar, fuga de la lecții, minciuna. Ignorarea restricțiilor din partea profesorilor și a părinților conduc la abandonul școlar, vagabondaj, dromomanie. La alții se manifestă un nivel neadecvat al autoaprecierii, tind cu orice preț să atragă atenția prin comportament agresiv și demonstrativ, nu sunt capabili de a avea o atitudine critică față de sine, faptele proprii, consecințele acțiunii, nu văd necesitatea de a-și corecta comportamentul și calitățile negative ale acestuia; lipsește autocontrolul, simțul culpabilității este atenuat prin mecanisme de autoapărare (devalorizarea consecințelor crimei comise, transferul responsabilității asupra unei autorități, repartizarea responsabilităților în cadrul grupului informal, etc [1].

¹. Articolul este elaborat în cadrul proiectului *Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societale contemporane*. Cifra Proiectului: 20.80009.1606.10.

La această vârstă *comunicarea cu semenii* este considerată ca una dintre activitățile de bază. Comunicarea între minori se produce de dragul comunicării și poartă un flux informațional redus, ce se limitează la povestiri despre filmele vizionate, bătaii, fapte de eroism, distracțiile și relațiile sexuale, a subiectelor cu conținut erotic. Crește brusc importanța și semnificația comunicării criminale (argou, tatuaje, etichete, porecle), duc un „mod parazit” de viață [1]. Iar ca particularități specifice sunt considerate *dorința de a se opune adulților, de a se elibera de sub controlul acestora; de a se aduna în grupuri neformale cu anumite reguli și forme de relaționare*. Totodată, aceasta este perioada de cea mai mare activitate socială și autodeterminare, când adolescenții își caută interesele și preferințele, locul lor în această lume. Este important ca familia, cadrele didactice să le ofere adolescenților terenul pentru a se autoprezenta și autoexprima în grupul de semeni, în grupurile adulte, să le creeze spațiul pentru realizarea ideilor lor creative și autoaprecierii personale, să-i determine să aplice diferite metode și mijloace de acțiune în diferite situații, să încerce să soluționeze unele situații. Prin metoda „probelor și greșelilor” să-și aleagă strategia de conduită și comportament în mediul social. În acest scop pot fi folosite următoarele tehnici de profilaxie: teatrul, rezolvarea unor probleme de comportament, înscenarea și discutarea diferitelor forme de comportament etc.

Pentru adolescent este important ca el să fie respectat, văzut și auzit de cei din jur, iar ideile sale să fie acceptate. De aceea adulții (psihologul, pedagogul, părintele) și elevii trebuie să învețe să se asculte și să se audă unul pe altul, să înțeleagă și să accepte poziția celuilalt. Numai în acest caz va avea loc o comunicare constructivă și ei vor acționa în comun. Adolescenților le place să comunice în activitățile de grup (crearea de colaje, proiecte etc.), să inventeze și să implementeze planul de activitate, să comunice, să repartizeze responsabilitățile, să creeze imaginea produsului proiectat. Aceste activități unesc elevii, formându-le experiența de interacțiune socială și un comportament responsabil în diverse tipuri de activități, îi învață să construiască noi relații cu ceilalți, contribuie la creșterea intensivă a emoțiilor și sentimentelor sociale.

La *prima etapă* a activității de psihoprofilaxie sunt incluși cât mai mulți copii, chiar și acei copii care nu manifestă comportament antisocial. Sunt binevenite diferite activități tematice (lecții, mese rotunde, etc.), în cadrul cărora să se demonstreze copiilor ceea ce se consideră comportament antisocial, deoarece ei înșiși uneori nu observă modul în

care trec limitele normelor sociale. La această etapă un rol important îl are și parteneriatul dintre școală, părinte și celelalte instituții sociale.

A *doua etapă* a activității de psihoprofilaxie a comportamentului antisocial are drept scop depistarea timpurie a copiilor, în comportamentul cărora se observă abateri de la normele sociale. La această etapă psihologul lucrează individual cu fiecare copil, identifică cauzele apariției comportamentului antisocial, găsește modalități de soluționare a problemelor.

A *treia etapă* a activității de psihoprofilaxie conține un sistem de activități care vizează reducerea riscului de recidivă și stimularea resurselor personale ce vor contribui la adaptarea la condițiile de mediu și la dezvoltarea unor strategii de comportament social eficiente.

În continuare vă prezentăm unele tehnici expresiv-creative ce ar contribui la profilaxia comportamentului antisocial la elevi.

❖ *Jocul-forum „Aceasta e decizia mea”*. Scopul: formarea la elevi a capacității de a găsi soluții în orice situație. Elevii înșiși inventează situații de conflict și împreună le soluționează. Moderatorul nu apreciază jocul actorilor, nici variantele de soluționare a problemei, nici deciziile luate. El este prezentator, organizează contactul cu publicul, monitorizează respectarea regulilor, activează publicul să intervină și să schimbe situația pe scenă. În orice moment poate spune „Stop!”, dacă situația este scăpată de sub control ori sunt încălcate standardele etice etc.

Acest joc-forum îl începem cu exercițiul *Patru colțuri*. Este expusă situația-problemă, sunt propuse trei variante de soluționare a ei (trei colțuri în cameră), a patra variantă (al patrulea colț) o constituie răspunsurile proprii ale participanților, care diferă de cele propuse anterior. Participanții argumentează decizia aleasă, ocupând fiecare colțul său. Dacă la momentul discuțiilor oponentului i-a reușit să-l convingă, atunci acest participant trece într-un alt colț. În al patrulea colț pot fi propuse diferite idei, opinii care trebuie ascultate atent. *Prima situație*: în clasă este o fetiță „M”, care nu este frumoasă, e închisă în sine, nu comunică cu cei din jur, care este obiectul agresiunii unui grup de fete. O altă colegă, „C”, a fost martoră cum acest grup de fete a discutat despre planul de a o agresa pe fetița „M” după lecții. Ce trebuie să întreprindă colega „C”?

- Ar trebui să povestească despre agresiunea planificată;
- Trebuie să comunice despre situația creată unui adult;

- Să tacă, prefăcându-se că n-a auzit nimic;
- Colț deschis (o altă propunere).

A doua situație: elevul „N” în fiecare zi scornește porecle pentru un alt coleg din clasă. Cum trebuie să procedați când colegul este maltratat?

- A discuta cu elevul „N” individual;
- A-l preîntâmpina că, dacă va continua tot așa, va fi bătut;
- A apela la părinții elevului „N” pentru soluționarea cazului;
- Colț deschis (o altă propunere).

După audierea situației, fiecare elev își alege colțul său. Apoi se înscenează situația (timp 5-7 minute), se discută, se ia decizia.

Crearea colajelor. Colajul este un procedeu în arta modernă care constă în compunerea unui tablou prin lipirea unor elemente eterogene, în scopul obținerii unui efect de ansamblu; (prin extindere) colaj mai înseamnă și tabloul realizat prin acest procedeu [2]. Tematica colajelor poate fi: „Viața din jurul meu”; „Eu sunt împotriva...”; „Oamenii fericiți, cine sunt ei?”; „Să-i ajutăm” etc.

În procesul de realizare a unui colaj, elevii nu numai își extind cunoștințele în domeniul problemelor sociale existente, dar și își dezvoltă imaginația creativă, gândirea, abilitățile și competențele individuale de a lucra în grup. Etapele de lucru asupra colajului sunt:

1. familiarizarea cu problema în baza căreia va fi realizată lucrarea (actualitatea, importanța socială, problemele ce apar la realizarea acesteia);
2. formarea grupului din 3-4 persoane;
3. expunerea sarcinii: găsiți ilustrații și creați un colaj la tema...;
4. activitatea în grup timp de 40-60 de minute;
5. prezentarea lucrării: ideea principală, particularitățile de amplasare a componentelor ilustrației, culoarea etc.
6. rezumarea lucrării, concluzii.

❖ *Diseminarea opiniilor.*

Diseminarea opiniilor este o activitate unde fiecare participant își expune opinia privind soluționarea unei probleme sau referitor la o temă ce este pusă în discuție. Opiniile pot fi diferite, fiecare participant are dreptul să spună ce dorește. Din timp sunt pregătite cartele cu fraze nefinisate, elevul continuă fraza. Aceste fraze stimulează elevii să vină cu opinii proprii la tema pusă în discuție. Exemplu: „eu gândesc că...”; „mi se pare că ar fi corect...”; „nu m-am gândit anterior, dar cred că...”. Exemple de teme: „Pedagogii nu mă înțeleg”; „Școala și eu” etc.

Este important de a crea un climat psihologic în grupul de elevi, ca fiecare să fie liber în exprimarea opiniilor sale. Condiția este: nimeni nu critică opiniile colegilor.

Exercițiul 1. *Alcoolismul berii*. Scopul: a-i învăța pe elevi să reacționeze critic asupra informației primite, a dezvolta rezistență la influența socială negativă.

Vârsta participanților: 10-14 ani.

Exemple de fraze nefinisate la tema dată:

- * Mi se pare că berea este o modalitate de...;
- * Dacă persoana întrebuițează bere în fiecare zi, atunci...;
- * Eu consider că berea este...;
- * Consider că fraza a „bea bere e la modă” este... etc.

La final se discută, se fac concluzii.

Exercițiul 2. *„Dependența de internet”*. Scopul: profilaxia dependenței de internet.

Vârsta participanților: 10-14 ani.

Exemple de fraze nefinisate la tema dată:

- Când oamenii spun că nu pot fără internet, este un fel de boală...;
- Aflându-se în rețelele sociale, o persoană simte...;
- Spre deosebire de realitate, în lumea virtuală...;
- Informațiile despre persoana care comunică pe rețelele sociale, întotdeauna...;
- * Comunicarea pe rețelele de socializare este atractivă, dar..

La final au loc discuții, se fac concluzii.

❖ *Forumul-teatru*

Este o formă de profilaxie a comportamentului deviant la elevi, ce constă în vizionarea unui spectacol la o anumită temă. Înscenarea spectacolului finisează cu momentul culminant prin „stop-cadru”. Spectatorii au posibilitatea să propună varianta lor de soluționare a problemei [6].

Etapele pregătirii de *Forum-teatru*:

1. *Alegerea problemei, scrierea scenariului și a mi-zanscenei*. Se alege o problemă actuală pentru participanți. Scenariul spectacolului este împărțit în câteva acte. La început este introducerea, apoi, de la un episod la altul, acțiunea se intensifică din ce în ce mai mult, până ajunge la punctul culminant. Acțiunea eroului este necunoscută. Se propune spectatorilor să gândească și să finalizeze acțiunea eroului. Acțiunea spectacolului trebuie să fie vioaie, să provoace spectatorul să participe în continuare la soluționarea ei. Spectatorul trebuie să simtă că poate ceva să schimbe, să ajute, să apere.

2. *Pregătirea și repetiția spectacolului.* Se împart rolurile, se discută cu actorii. Pentru aceasta teatrul are un conducător care conduce pregătirea spectacolului, începe discursul, spune „Stop” în momentul culminant.
3. *Derularea piesei.* La această etapă spectatorului i se propune vizionarea piesei care se încheie cu „stop-cadru”. Spectatorii vizionează spectacolul atent, în liniște. Apoi propun diferite versiuni care s-ar putea întâmpla mai departe.
4. *Forum.* La etapa dată spectacolul se joacă din nou, iar spectatorii au posibilitatea să spună „Stop”. După aceasta are loc schimbarea unui actor cu un spectator. Se include în derularea piesei spectatorul care primul a zis „Stop”. Actorii, improvizând, îl ajută pe spectator să se includă în piesă, totodată, permițând ca situația jucată să fie soluționată cât mai bine.
5. *Discuții.* La această etapă spectatorii discută ce au vizionat, își expun părerile referitor la acțiunile ce au avut loc în scenă. Se aleg cele mai bune opinii.

• Scenariul „O plimbare cu bicicleta”.

Scopul: profilaxia comportamentului ilegal, stimularea elevilor să se opună influențelor negative.

Vârsta participanților: elevi 11-14 ani.

Materiale: aranjarea scenei, rechizite, costume.

Instructaj pentru moderator: în scenariul elaborat sunt puse în discuție următoarele probleme:

1. petrecerea timpului liber;
2. implicarea adolescenților în săvârșirea infracțiunilor;
3. informația insuficientă privind utilizarea proprietății altei persoane;
4. despre răspunderea pentru furt;
5. aspectul etic al infracțiunii.

După episodul 1. Se discută despre lucrurile utile ce pot fi făcute de către adolescenți în perioada vacanței, cum să-și folosească timpul liber.

După episodul 2. Se discută/explică conceptele: „rugămintele”, „prietenia vecinilor” etc.

După episodul 3 se discută despre urmările negative ale unui furt.

Personajele: Ion - 14 ani, Vasile -12 ani, Ana - 11ani.

Episodul 1

ION: E bine că suntem în vacanță, nu trebuie să mergem la școală, să facem lecțiile.

VASILE : Da, e bine, dar ce să facem zile întregi, cu ce să ne ocupăm? Iarăși în vacanță vom sta pe iarbă. Colegilor le este interesant, unii au plecat la tabără, alții la bune, iar alții meșteresc ceva acasă.

ION : Mie mi-e bine, toată ziua sunt liber, nimeni nu mă impune să fac ceva. Aceasta-i odihnă.

VASILE: Da, dar oricum e plictisitor.

Episodul 2

Ziua în curte. Băieții stau pe scaun afară și discută. Pe lângă ei se plimbă cu bicicleta o fetiță.

ION: Cât e de bine când nimeni nu te grăbește nici căieri.

VASILE: Da, dar vacanța trece și nimic interesant nu s-a întâmplat. Iată, Ana are bicicletă și se plimbă cu ea permanent, nu-i trebuie mai mult nimic.

ION: Da, bicicleta e nouă, are și un felinar și roțile sunt interesante.

VASILE: Poate s-o rugăm să ne dea și nouă bicicleta să ne plimbăm.

ION: Nu ne va da. Nu-i permit părinții, bicicleta e nouă.

Episodul 3

E seară. Copii stau pe scaun, vorbesc. Fetița pleacă acasă, iar bicicleta o fixează cu un lacăt.

ION: Știi, am o idee interesantă cum să ne plimbăm cu bicicleta. Nu va trebui să rugăm pe nimeni.

VASILE : Cum așa, nu înțeleg.

ION: Vom încerca să descuiem lacătul, cineva mi-a arătat cum se deschide, și ne vom plimba cu bicicleta. Apoi o vom ascunde și ne vom plimba doar seara. Ți-ar plăcea o asemenea propunere? STOP!

În concluzie, pentru prevenirea tulburărilor de comportament la elevi, una din sarcinile de bază ale psihologului, pedagogului, părinților este de a-i învăța să interacționeze constructiv, să comunice fără conflicte, să creeze relații armonioase, recunoscând valoarea fiecăruia ca persoană, dreptul său la autorealizare, autodezvoltare, autoexprimare. Astfel, vom putea preveni tulburările de comportament la elevi.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. CUCER A. Profilaxia conportamentului antisocial al copiilor. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a Euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Materialele Conferinței Științifice internaționale, ediția a XVI-a, 30 octombrie 2020. Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”; Academia Română, filiala Iași. Iași: 2020. p.p.48-54.

2. CUCER A. Comportamentul antisocial la copii: cauze, caracteristici, forme, prevenție. În: *Perspectivile și problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației. Materialele Conferinței Științifice Internaționale*. Vol VII, patrea II. Cahul, 05.06. 2020.
3. Dex online. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/colaj>
4. АЛМАЗОВ Б. Н. *Психологические основы педагогической реабилитации : учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по спец-ти «Соц. педагогика»*. М. : ВЛАДОС, 2008.
5. НИЧИШИНА Т. В. *Профилактика девиантного поведения несовершеннолетних в школе и семье: пособие для педагогов учреждений образования, реализующих образовательные программы общего среднего образования с белорусским и русским языками обучения, учреждений дополнительного образования детей и молодежи / Т. В. Ничишина. — Минск: Национальный институт образования, 2018.*
6. ТОРХОВА А. В. *Педагогическая поддержка саморазвития учащихся: пособие для педагогов учреждений общ. сред. образования с белорус. и рус. яз. обучения*. А. В. Торхова, И. А. Царик. Минск : Нац. ин-т образования, 2016. 216 с.
7. ФУРМАНОВ И. А. *Профилактика нарушений поведения в учреждениях образования: учеб.-метод. Пособие*. И. А. Фурманов, А. Н. Сизанов, В. А. Хриптович. Минск: РИВШ, 2011.